

1.1. Konstitucinės teisės kreiptis į teismą kaina administracinių nusižengimų ir baudžiamosiose bylose

Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos

Viešosios teisės institutas

Dr. Jolita Miliuvienė

El. paštas: jolita.miliuviene@mruni.eu

DOI: 10.13165/LT-21-01-01

Santrauka. Tiek administracinių nusižengimų, tiek baudžiamąjį procesą reglamentuojančiose teisės normose nebuvo nustatyta, jog turi būti atlyginamos asmens patirtos išlaidos advokatui tais atvejais, kai asmeniui iškelta administracinio nusižengimo ar baudžiamoji byla nutraukiama, nenustačius teisės pažeidimo sudėties, t. y. asmeniui įrodžius, kad jam pateikti kaltinimai nepagrįsti ar paskirta bauda neturėjo būti skiriama. Taigi asmuo, nusprendęs ginti savo pažeistas teises teisme, galėjo atsidurti blogesnėje teisinėje padėtyje nei tuomet, jeigu nebūtų to daręs, nes jo patirtos išlaidos advokatui galėjo būti didesnės, nei jam taikomos teisinės atsakomybės sukeltos pasekmės. Toks teisinis reguliavimas Konstitucinio Teismo 2021 m. kovo 19 d. nutarime pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai. Konstituciniai teisės kreiptis į teismą ir veiksmingos teisminės gynybos principai suponuoja įstatymų leidėjo pareigą nustatyti tokį teisinį reguliavimą, pagal kurį asmens teisė teisme ginti savo teises, be kita ko, naudojantis advokato teikiama teisine pagalba, būtų įgyvendinama realiai ir veiksmingai. Tai reiškia, kad turi būti numatyta, jog, atsižvelgiant į bylos aplinkybes, būtinos ir pagrįstos išlaidos advokatui bylose, kuriose nuspręsta asmeniui netaikyti teisinės atsakomybės, yra atlyginamos. Toks Konstitucinio Teismo sprendimas turėtų užkirsti kelią naujų peticijų teikimui Europos Žmogaus Teisių Teismui, kuris vienoje byloje jau pripažino, kad Lietuva šiuo aspektu pažeidė Konvencijos 6 straipsnį, o kita, itin panaši į Konstitucinio Teismo nagrinėtąją byla dar tik laukia teismo nagrinėjimo.

Reikšminiai žodžiai: teisė kreiptis į teismą, teisė turėti advokatą, advokato išlaidų atlyginimas, Konstitucinis Teismas, individualus konstitucinis skundas, Europos Žmogaus Teisių Teismas.

Įvadas

2019 m. rugsėjo 1 d. įsigaliojusiomis naujausiomis Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pataisomis¹ Lietuvoje įdiegtas individualaus konstitucinio skundo institutas pagaliau ima duoti vaisių ir jau galima matyti pirmuosius šio instituto rezultatus. Pagal individualius konstitucinius skundus išnagrinėjus pirmąsias bylas, maždaug pusėje jų nustatomas ginčyto teisinio reguliavimo prieštaravimas Konstitucijai.² Tokiose bylose apginamos ne tik individualų konstitucinį skundą padavusio asmens teisės, bet ir visų kitų į analogišką situaciją patekusių asmenų teisės, kurios būtų galėjusios būti pažeistos Konstituciniam Teismui apskūstu teisiniu reguliavimu.³ Konstituciniam Teismui pripažinus, kad asmens ginčytas teisinis reguliavimas prieštarauja Konstitucijai, tokio nutarimo pasekmės pajunta ne tik į Konstitucinį Teismą kreipęsis asmuo, galintis prašyti

1 Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymas, TAR, 2019-04-02, Nr. 5330.

2 Danutė Jočienė, „Individualaus konstitucinio skundo įgyvendinimo iššūkiai: Lietuvos patirtis“, pranešimas 2021 m. rugsėjo 30 d.–spalio 1 d. vykusioje XVI dvišalėje Latvijos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo teisėjų konferencijoje, *Konstitucinė jurisprudencija 2* (2021): 283.

3 Plačiau žr. Jolita Miliuvienė, „Individualaus konstitucinio skundo įteisinimas ir pirmoji patirtis“, iš *Lietuvos teisė 2019: esminiai pokyčiai* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2020), 27.

atnaujinti dėl jo išnagrinėtą bylą, bet ir įstatymų leidėjas, kuris privalo pakeisti Konstitucijai prieštaraujančiu pripažintą teisinį reguliavimą, kad daugiau juo nebebūtų pažeidžiamos kitų asmenų teisės ir laisvės.

Į Konstitucinį Teismą besikreipiančių asmenų prašymuose neretai keliamos įsisenėjusios teisės sistemos problemos, kurių iki individualaus konstitucinio skundo įsigaliojimo Lietuvoje Konstitucinis Teismas neturėjo nei progų, nei galimybių spręsti, be kita ko, dėl to, kad teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą turėjusiems subjektams dėl jų konstitucingumo abejonių nekildavo arba sąmoningai būdavo nenorima tokių abejonių kelti. Kaip tik tokia sisteminius pokyčius visoje teisės sistemoje nulėmusi byla buvo išspręsta pagal fizinio asmens prašymą ištirti, ar Konstitucijai neprieštarauja teisinis reguliavimas, pagal kurį nutraukus administracinio teisės pažeidimo bylą nesant pažeidimo įvykio ir sudėties, teismai net nenagrinėdavo asmens prašymo atlyginti bylos nagrinėjimo teisme metu patirtas išlaidas advokato pagalbai ir išlaidas dėl ekspertizės atlikimo, nes tuo metu galiojusiam Administracinių teisės pažeidimų kodekse (toliau – ATPK) nebuvo nustatyta galimybė administracinėn atsakomybėn patrauktam asmeniui atlyginti (priteisti) turėtas išlaidas, kurias jis patyrė dėl administracinio teisės pažeidimo bylos nagrinėjimo, kai tokia byla buvo nutraukta nenustačius pažeidimo sudėties. Konstitucinis Teismas 2021 m. kovo 19 d. nutarime⁴, sprenddamas šią bylą, aiškino asmens teisių ir laisvių teismo gynimo garantijas ir asmens teisės kreiptis į teismą bei teisės naudotis advokato pagalba santykį.

Šio straipsnio tikslas – išanalizuoti naujus oficialiosios konstitucinės doktrinos, susijusios su teise kreiptis į teismą, aspektus, atskleisti, kaip buvo vystoma advokato išlaidų atlyginimo samprata konstitucinėje jurisprudencijoje. Straipsnyje taip pat atskleidžiama ne tik kokį poveikį Konstitucinio Teismo 2021 m. kovo 19 d. nutarimas turės nacionalinei teisei, bet ir tai, kaip jis paveiks asmenų kreipimąsi į Europos Žmogaus Teisių Teismą (toliau – ir EŽTT). Straipsnyje išsikeltam tikslui pasiekti naudojami dokumentų analizės, loginis, apibendrinimų, lyginamasis metodai.

1.1.1. Nauji oficialiosios konstitucinės teisės kreiptis į teismą doktrinos aspektai: byla laimėjusios šalies protingos ir pagrįstos išlaidos advokatui turi būti atlyginamos

Konstitucinio Teismo doktrinoje ne kartą konstatuota, kad advokatas, teikdamas teisinę pagalbą asmenims, padeda įgyvendinti konstitucinę teisę į teisminę gynybą⁵, jis yra viena iš amens teisės į teisminę gynybą veiksmingo įgyvendinimo sąlygų. Nuo advokatų ar jiems prilygintų asmenų luomo atsiradimo pradžios iki šių dienų advokatai teikia teisinę pagalbą už atlygį.⁶ Bylą laimėjusi šalis paprastai tikisi patirtų advokato išlaidų atlyginimo. Tokia teisė vienareikšmiškai numatyta civilinėse bylose.⁷ Tačiau tokių išlaidų atlyginimas Lietuvos teisėje apskritai buvo numatytas ne visų kategorijų bylose.

Konstitucinio Teismo sprendime byloje buvo paprašyta įvertinti bylos nagrinėjimo metu jau nebegaliojusios Administracinių teisės pažeidimų kodekso nuostatos, kuri, pasak pareiškėjo, užkirto kelią teismams spręsti dėl išlaidų advokatui atlyginimo asmeniui, kuriam pradėta administracinio teisės pažeidimo byla buvo nutraukta, nenustačius administracinio teisės pažeidimo sudėties, atitiktį Konstitucijai. Tai, kad asmuo kreipėsi dėl jau nebegaliojančio teisinio reguliavimo konstitucingumo, Konstituciniam Teismui nebuvo kliūtis nagrinėti bylą, nes, kaip pažymėta Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje, Konstituciniam Teismui nepriėmus sprendimo dėl jau nebegaliojančio,

4 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2021 m. kovo 19 d. nutarimas, TAR, 2021-03-19, Nr. 5546.

5 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. birželio 9 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2011, Nr. 111-5228.

6 Romualdas Drakšas, *Advokatas: veiklos pagrindai ir problemos* (Vilnius: Justitia, 2012), 367.

7 Vis dėlto ir jose advokato išlaidų atlyginimas nėra besąlygiškas ir absoliutus. Plačiau žr. Rimantas Simaitis, *Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese* (Vilnius: Justitia, 2007), 363–366.

bet asmens teisės galimai pažeidusio teisinio reguliavimo atitikties Konstitucijai, būtų užkirstas kelias tokiam asmeniui apginti savo pažeistas konstitucines teises ar laisves.⁸

Pareiškėjas šioje byloje į Konstitucinį Teismą kreipėsi po to, kai administraciniuose teismuose jis įrodė, kad jam surašytas administracinio teisės pažeidimo protokolas dėl tariamo kelių eismo taisyklių pažeidimo vairuojant automobilį neblaiviam buvo surašytas nepagrįstai, tačiau tai įrodžius patirtos išlaidos advokatui nebuvo atlygintos. Pareiškėjas, siekdamas patirtų išlaidų advokatui atlyginimo, buvo kreipęsis ir dėl žalos, padarytos valstybės institucijų ar pareigūnų veiksmais, atlyginimo, teigdamas, kad bylinėdamasis teismuose tam, kad įrodytų savo nekaltumą, jis patyrė konkretaus dydžio žalą. Tačiau ir šis pareiškėjo prašymas nebuvo tenkintas, konstatavus, kad žala dėl valstybės institucijų ar pareigūnų veiksmų gali būti atlyginama tik esant valstybės pareigūnų neteisėtiems veiksams, kurių šiuo atveju nebuvo, nes pareigūnai, pasak bylą nagrinėjusio teismo, tinkamai vykdė jiems pavestas funkcijas, kad įsitikintų, ar jų įtarimai dėl vairuotojo neblaivumo yra pagrįsti. Taigi pareiškėjas atsidūrė tokioje situacijoje, kai jis pats bylos teismuose neinicijavo, tačiau norėdamas įrodyti, kad yra nekaltas, turėjo patirti tam tikrų išlaidų, kurios paskui, jam įrodžius savo nekaltumą ir teismui nutraukus administracinio teisės pažeidimo bylą, nebuvo atlygintos.

Konstitucinis Teismas, nagrinėdamas šią konstitucinės justicijos bylą, konstatavo, kad nei pareiškėjo ginčytoje ATPK nuostatoje, nei kituose ATPK straipsniuose iš tiesų nebuvo nustatyta, kad, teismui nusprendus nutraukti administracinio teisės pažeidimo bylą, *inter alia* nenustatčius administracinio teisės pažeidimo įvykio ar sudėties, atlyginamos asmens patirtos bylos nagrinėjimo teisme išlaidos, taigi ir išlaidos advokatui. Taip Konstitucinis Teismas pripažino, kad pareiškėjo iškelta problema egzistuoja. Toliau Konstitucinis Teismas vertino, ar toks teisinis reguliavimas galėjo pažeisti pareiškėjo teisę kreiptis į teismą ir teisę į teisminę gynybą, t. y. ar yra pagrindas pripažinti, kad toks teisinis reguliavimas prieštaravo Konstitucijai.

Aiškindamas konstitucinės teisės kreiptis į teismą turinį, Konstitucinis Teismas, visų pirma, priminė, kad jis jau buvo sprendęs konstitucinės justicijos bylą dėl advokato išlaidų atlyginimo, tiesa, kiek kitokiu aspektu. Konstitucinis Teismas 2018 m. gruodžio 14 d. nutarime⁹ jau buvo aiškinęs, kaip turėtų būti atlyginamos išlaidos advokatui tais atvejais, kai teismas, sprenddamas bylą, nusprendavo kreiptis į Europos Sąjungos Teisingumo Teismą ar Konstitucinį Teismą, o tai bylos šalims, norinčioms pateikti nuomonę tuo klausimu, neabejotinai reikšdavo papildomas išlaidas advokatui. Taigi 2021 m. kovo 19 d. nutarime, vėl susidūręs su išlaidų advokatui atlyginimo klausimu, Konstitucinis Teismas rėmėsi minėtame 2018 m. gruodžio 14 d. nutarime suformuota oficialiąja konstitucine doktrina ir pabrėžė konstitucinę teismo, sprendžiančio bylą, pareigą teisingai ir objektyviai išnagrinėti bylą bei priimti motyvuotą ir pagrįstą sprendimą, be kita ko, išsprendus klausimą dėl bylinėjimosi išlaidų paskirstymo, nes tik taip užtikrinama veiksminga teisminė pažeistų asmens teisių ir laisvių gynyba. Ir jau tuomet priimtame nutarime Konstitucinis Teismas buvo pastebėjęs, kad teisingas bylos šalių išlaidų paskirstymas priklauso ir nuo bylos šalių patirtų išlaidų pagrįstumo ir būtinumo, taip pat nuo to, kiek jų reikalavimai buvo patenkinti teismui išsprendus bylą, kitų reikšmingų aplinkybių.

Nors Konstitucinio Teismo 2021 m. kovo 19 d. nutarimo doktrininėje dalyje naujos oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatos nebuvo formuojamos, šioje byloje neabejotinai buvo atskleisti nauji teisės turėti advokatą ir teisės gauti byloje patirtų išlaidų atlyginimą aspektai. Konstitucinis Teismas, pabrėžęs, kad teisė turėti advokatą yra viena pagrindinių žmogaus teisių, padedančių užtikrinti konstitucinių teisių ir laisvių apsaugą, ir kad asmens teisė į gynybą, taip pat ir teisė turėti advokatą negali būti paneigta ar suvaržyta jokiais pagrindais ir jokiais sąlygomis, konstatavo, kad įstatymų leidėjas privalo nustatyti tokį teisinį reguliavimą, pagal kurį asmens teisė teisme ginti savo teises, be kita ko, naudojantis advokato teikiama teisine pagalba, būtų įgyvendinama realiai

8 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. lapkričio 25 d. nutarimas, TAR, 2019-11-25, Nr. 18747.

9 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2018 m. gruodžio 14 d. nutarimas, TAR, 2018-12-14, Nr. 20548.

ir veiksmingai. Tai reiškia, kad turi būti numatyta, jog, atsižvelgiant į bylos aplinkybes, būtinos ir pagrįstos išlaidos advokatui bylose, kuriose nuspręsta asmeniui netaikyti teisinės atsakomybės, yra atlyginamos. Būtinybę užtikrinti šią teisę Konstitucinis Teismas susiejo su iš Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalies, 31 straipsnio 6 dalies, konstitucinio teisinės valstybės principo kylančių teisės kreiptis į teismą ir teisės į veiksmingą teisminę gynybą įgyvendinimu.

Konstitucinis Teismas akcentavo, kad pagal Konstituciją negali būti tokios situacijos, kai asmuo, paskaičiavęs, jog kreipimasis į teismą jam kainuotų daugiau nei taikomos atsakomybės sukeltų pasekmių patyrimas, nuspręstų iš viso nesikreipti į teismą ir neginti savo teisių teisme, nes tą daryti jam paprasčiausiai neapsimokėtų. Tokį sprendimą, galiojant ginčytam teisiniam reguliavimui, asmuo galėtų priimti supratęs, jog, teisme apgynęs savo teises, galiausiai atsidurtų blogesnėje teisinėje padėtyje, nei būtų atsidūręs, jeigu nebūtų gynęs savo pažeistų teisių, nes jo patirtos išlaidos advokatui būtų didesnės nei skiriamos administracinės nuobaudos dydis. Kitaip tariant, tokiu atveju asmuo iš kreipimosi į teismą galėtų tikėtis tik moralinės satisfakcijos įrodęs savo nekaltumą, o ne realios ir apčiuopiamos naudos nepatirti finansinių nuostolių (be kita ko, nemokant baudos). Nieko stebėtina, kad tokia situacija buvo įvertinta kaip neatitinkanti Konstitucijos ir varžanti asmenų teisę kreiptis į teismą.

Konstatavęs, kad jau nebegaliojantis pareiškėjo teises pažeidęs ATPK įtvirtintas teisinis reguliavimas prieštarauja Konstitucijai, Konstitucinis Teismas, be abejo, patikrino, kaip šis klausimas sprendžiamas remiantis galiojančiu Administracinių nusižengimų kodekse (toliau – ir ANK) įtvirtintu teisiniu reguliavimu. Konstitucinio teisingumo įgyvendinimas suponuoja tai, kad Konstitucijai prieštaraujantis teisės aktas (jo dalis) turi būti pašalintas iš teisės sistemos¹⁰, tad normalu, kad įtardamas, jog asmenų teisės gali būti pažeidinėjamos ir toliau, Konstitucinis Teismas gilinasi ir į galiojančias ANK normas. Ištyręs ANK įtvirtintą teisinį reguliavimą, Konstitucinis Teismas konstatavo, kad jame bylos išlaidų atlyginimo klausimas jau yra sureguliuotas ir nustatyta, kad administracinio nusižengimo bylos nagrinėjimo teisme išlaidos, taigi ir išlaidos advokatui teismui nutraukus administracinio nusižengimo bylą nenustačius nusižengimo požymių, atlyginamos *mutatis mutandis* taikant atitinkamas Baudžiamojo proceso kodekso (toliau – BPK) nuostatas. Blanketinės nuostatos nukreiptas į visai kitą teisinį procesą reguliuojantį teisės aktą, Konstitucinis Teismas pastebėjo, kad ir jame advokato išlaidų atlyginimo klausimas nėra sureguliuotas korektiškai, t. y. taip, kad būtų galima konstatuoti, jog šios nuostatos neprieštarauja Konstitucijai. Konstitucinis Teismas analizavo BPK 103 straipsnio „Proceso išlaidos“, 105 straipsnio „Proceso išlaidų išieškojimas“ ir 106 straipsnio „Advokato darbo apmokėjimas“ nuostatas ir padarė išvadą, jog jose nėra nustatyta, kad asmeniui atlyginamos jo turėtos išlaidos advokato paslaugoms tais atvejais, kai teismas priima išteisinamąjį nuosprendį, be kita ko, ir tais atvejais, kai nepadaryta veika, turinti nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo požymių. Taikant šias nuostatas *mutatis mutandis* administracinėse bylose, tapo aišku, kad ir jose patirtos asmens išlaidos advokatui tais atvejais, kai būdavo nustatoma, jog nebuvo padarytas administracinis nusižengimas, nėra atlyginamos. Remdamasis labai panašiais argumentais, kuriuos naudojo vertindamas ATPK nuostatos konstitucingumą, Konstitucinis Teismas konstatavo, kad tokiu teisiniu reguliavimu nepagrįstai pasunkintas asmens konstitucinės teisės į teisminę gynybą, taip pat teisės turėti advokatą įgyvendinimas.

Pabrėžtina, kad Konstitucinis Teismas šiame nutarime nusprendė, jog asmeniui, laimėjusiam administracinio nusižengimo ar baudžiamąją bylą, t. y. įrodžiusiam, kad jis administracinio nusižengimo, baudžiamojo nusižengimo ar nusikaltimo padarymu buvo kaltinamas nepagrįstai, atlyginamos *ne visos* jo patirtos *išlaidos* advokatui, o tik būtinosios ir pagrįstos. Kurią dalį asmens patirtų išlaidų advokatui sudaro būtinosios ir pagrįstos išlaidos, palikta nuspręsti bylą nagrinėjančiam teismui. Toks Konstitucinio Teismo sprendimas leidžia manyti, jog Konstitucinis Teismas atsižvelgė į tai, kad tokiose bylose asmens patirtos išlaidos advokatui bus atlyginamos iš valstybės

10 Be kita ko, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2015 m. rugsėjo 22 d., 2020 m. liepos 24 d. nutarimai.

biudžeto, tad, taikant į vertybių balansavimo imperatyvą, Konstitucinio Teismo sprendimas ir negalėjo būti toks, kuriuo būtų sudarytos prielaidos užkrauti pernelyg sunkią finansinę našta valstybės biudžetui ir dėl to nukentėtų kitų konstitucinių valstybės įsipareigojimų vykdymas. Valstybės pareiga užtikrinti viešąją tvarką ir veiksmingai tirti administracinius nusižengimus bei nusikaltimus, nustatyti kaltus asmenis ir patraukti juos administracinėn atsakomybėn negali būti neproporcingai suvaržoma *inter alia* galimybės veiksmingai užtikrinti visuomenės saugumą sąskaita, jeigu šiai valstybės funkcijai vykdyti būtų skirtas mažesnis finansavimas, be kita ko, dėl to, kad dalis lėšų skiriama asmens patirtoms išlaidoms advokatui atlyginti. Tiesa, nėra iki galo aišku, kuo turėtų vadovautis teismai, sprenddami dėl išlaidų advokatui tokiose bylose būtinumo ir pagrįstumo. Antai civilinėse bylose teismai vadovaujasi teisingumo ministro patvirtintomis atstovavimo išlaidų dydžio rekomendacijomis.¹¹ Galbūt tokios rekomendacijos (jokiu būdu ne imperatyvios teisės normos, užkirsiančios kelią teismams kiekvienoje byloje atsižvelgti į konkrečias aplinkybes ir priimti individualizuotus sprendimus) galėtų būti priimtos ir dėl išlaidų advokatui dydžio administracinėse ir baudžiamosiose bylose.

Pažymėtina ir tai, kad Konstitucinio Teismo nutarime nebuvo keliamas, taigi ir nebuvo sprendžiamas advokato išlaidų kitose proceso stadijose, nei teisminis bylos nagrinėjimas, atlyginimo klausimas. Baudžiamojo ir administracinių nusižengimų procesų specifika lemia tai, kad asmuo advokato paslaugomis naudojasi ne tik jam iškėlus bylą teisme, bet ir ikiteisminio tyrimo stadijoje. Praktikoje gali pasitaikyti ir tokių atvejų, kai ikiteisminis tyrimas nutraukiamas nepasiekęs teismo, o tokio tyrimo metu asmuo dažnai jau naudojasi advokato paslaugomis. Kadangi asmens patirtų išlaidų prigimtis ir paskirtis – turėti profesionalų gynėją nuo jam pateiktų kaltinimų – yra ta pati, manytina, kad Konstitucinio Teismo nutarime suformuota pozicija atlyginti pagrįstas ir būtinas išlaidas advokatui, kai kaltinimai buvo panaikinti, turėtų būti *mutatis mutandis* taikoma ir asmeniui patyrus tokias išlaidas kitose proceso stadijose nei teisminis bylos nagrinėjimas. Juk Konstitucinio Teismo 2021 m. kovo 19 d. nutarimo pagrindinė mintis ir yra ta, kad asmens patirtos išlaidos advokatui įgyvendinant savo teisę į visavertę teisinę gynybą negali likti neatlygintos, jei asmeniui nuspręsta teisinės atsakomybės netaikyti. Manytina, kad dėl išlaidų advokatui atlyginimo ikiteisminėje stadijoje asmuo turėtų kreiptis į teismą ir prašyti spręsti advokato išlaidų atlyginimo klausimą. Galbūt šį klausimą galėtų išspręsti ir įstatymų leidėjas, koreguodamas prieštaraujančią Konstitucijai pripažintą teisinį reguliavimą.¹² O galbūt tai reiškia, kad ateityje Konstitucinis Teismas nagrinės dar vieną panašaus pobūdžio bylą.

Taigi Konstitucinio Teismo 2021 m. kovo 19 d. nutarime galiausiai išspręstas ne tik advokato išlaidų atlyginimo klausimas administracinių nusižengimų bylose, kurios niekada nebūna pradėdamos asmens valia ir noru, tačiau kuriose administraciniu nusižengimu kaltinamam asmeniui tenka dalyvauti ir gintis nuo jam pareikštų kaltinimų, bet ir tokių išlaidų atlyginimo klausimas baudžiamosiose bylose, kuriose asmenims taip pat neretai pavyksta įrodyti, kad jie nepadarė jiems inkriminuojamų veikų, tačiau tam, kad pasiektų tokį rezultatą, naudojasi kartais visai nemažai kainuojančia advokato pagalba. Tai, jog tyrimo apimtis šioje konstitucinės justicijos byloje buvo išplėsta ne tik vertinant su administracinių nusižengimų bylomis susijusį teisinį reguliavimą, bet ir pastebint, kad ta pati problema kyla ir baudžiamosiose bylose, vertintina neabejotinai teigiamai, nes, kaip minėta šio straipsnio įvade, toks advokato išlaidų neatlyginamumas bylose, kuriose kita šalis paprastai yra valstybė, buvo sisteminė Lietuvos teisės problema, kuri dabar jau laikytina išspręsta. Manytina, kad teismų, vykdančių teisingumą, išmintis ir įvairių vertybių derinimas,

11 Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2004 m. balandžio 2 d. įsakymas Nr. 1R-85 „Dėl Rekomendacijų dėl civilinėse bylose priteistino užmokesčio už advokato ar advokato padėjėjo teikiamą teisinę pagalbą (paslaugas) maksimalaus dydžio patvirtinimo“ (2015 m. kovo 19 d. redakcija), TAR, 2015-03-19, Nr. 3968.

12 Į šį aspektą yra atkreipęs dėmesį Seimo kanceliarijos Teisės departamentas savo išvadoje, pateiktoje dėl BPK 106 straipsnio pakeitimo. Žr. Teisės departamento išvada dėl Baudžiamojo proceso kodekso 106 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto, pateikta 2021 m. spalio 27 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lit/TAK/01fb76d0371911ec99bbcb1b08701c7f8?positionInSearchResults=0&searchModelUUID=1ebf26b9-6d24-4f65-a3a4-6f6e1c5e82ec>.

galbūt ir atitinkamų rekomendacijų nustatymas leis išvengti to, jog iš valstybės bus priteisiamos nepagrįstai didelės išlaidos advokatui, tačiau bus užkirstas kelias atsirasti situacijoms, kai asmeniui kreiptis į teismą ginti savo pažeistų teisių neapsimoka, nes tai kainuoja daugiau, nei jam taikomos teisinės atsakomybės nulemtos pasekmės.

1.1.2. Konstitucinio Teismo nutarimo poveikis asmenų kreipimuisi į Europos Žmogaus Teisių Teismą

Konstitucinio Teismo nutarimo tekste minima ir Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija. Ir tai daroma neatsitiktinai. EŽTT dar iki Konstitucinį Teismą pasiekiant prašymui iširti, ar teisinis reguliavimas, kuriuo nėra užtikrinamas advokato išlaidų atlyginimas administracinių nusižengimų bylose, neprieštarauja Konstitucijai, buvo išnagrinėjęs panašią bylą. 2020 m. vasario 18 d. priimtame sprendime pripažinta, kad į EŽTT besikreipusių pareiškėjų teisės, jiems garantuojamos Konvencijos 6 straipsniu, buvo pažeistos¹³. Pareiškėjai EŽTT nagrinėtoje byloje, panašiai kaip į Konstitucinį Teismą kreipęsis asmuo, skundėsi tuo, jog jiems nesutikus su Valstybinės darbo inspekcijos paskirtomis baudomis už viešai neiškabintus vienos įmonės darbuotojų darbo grafikus ir dėl to kreipęsis į teismą bei pavykus įrodyti, kad baudos jiems buvo paskirtos be pagrindo, jų patirtos advokato, padėjusio įrodyti tiesą byloje, išlaidos buvo didesnės nei paskirtosios minėtos baudos. Pagal tuo metu galiojusį teisinį reguliavimą, aptartą ankstesniame skyriuje, teismai, net ir nustatę, jog pareiškėjams baudos buvo skirtos neteisėtai ir jas panaikinę, negalėjo nuspręsti atlyginti jiems patirtų bylinėjimosi išlaidų. Taigi ir toje byloje pareiškėjams labiau neapsimokėjo kreiptis į teismą, nei sumokėti paskirtąsias baudas, net jei jie manytų, jog jos paskirtos neteisėtai. EŽTT, atsižvelgdamas į pareiškėjų prašymus, jiems šioje byloje priteisė ir neturtinės žalos, patirtos bylinėjantis su valstybe, atlyginimą. Konstituciniam Teismui priėmus nagrinėti bylą dėl advokato išlaidų, patirtų byloje, kurioje nenustatyta administracinio teisės pažeidimo sudėtis, atlyginimo, teisininkų bendruomenės nariai, remdamiesi minėtu EŽTT sprendimu, ėmėsi nedelsiant prognozuoti Konstitucinio Teismo bylos baigtį¹⁴. Ir jie nesuklydo.

Konstitucinis Teismas, spręsdamas fizinio asmens inicijuotą konstitucinės justicijos bylą, sėmėsi įkvėpimo iš EŽTT byloje pateiktų įžvalgų, kad kreiptis į teismą siekiant apginti savo teises yra beprasmiška, jei galiausiai atsiduriama blogesnėje padėtyje nei prieš bylinėjimąsi, nes *ex post facto* atsisakymas atlyginti bylinėjimosi išlaidas, EŽTT nuomone, yra kliūtis teisei kreiptis į teismą. Aki-vaizdu, kad šiuo klausimu EŽTT ir Konstitucinio Teismo nuomonės sutapo. Vis dėlto Konstitucinis Teismas atsižvelgė ir į tai, kad minėtame EŽTT sprendime pažymėta, jog su viešuoju interesu siejami finansiniai sumetimai kartais gali turėti įtakos valstybės politikai, kai siekiama sumažinti valstybės išlaidas, taigi bylinėjimosi išlaidų atlyginimas administracinėse bylose gali būti apribotas siekiant teisėto viešojo intereso. Manytina, kad kaip tik tai nulėmė, jog Konstitucinis Teismas, formuodamas oficialiąją konstitucinę bylos išlaidų atlyginimo doktriną, joje paliko tam tikrus saugiklius, pasakydamas, kad net ir tais atvejais, kai asmuo laimi administracinio nusižengimo ar baudžiamąją bylą, jam, kaip minėta, atlyginamos ne visos patirtos, o tik protingos ir pagrįstos išlaidos advokatui, o tai turėtų nustatyti bylą nagrinėjantis teismas.

Konstitucinio Teismo 2021 m. kovo 19 d. nutarime priimtas sprendimas dėl išlaidų advokatui atlyginimo atrodo juo svarbesnis, kai įvertinama tai, jog EŽTT yra priėmęs dar vieno pareiškėjo prašymą pripažinti Konvencijos nuostatų pažeidimą tuo pačiu aspektu. Tiesą sakant, EŽTT

13 EŽTT 2020 m. vasario 18 d. sprendimas byloje *Černius ir Rinkevičius prieš Lietuvą* (peticijų Nr. 73579/17 ir 14620/18), http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/%C4%8CERNIUS_ir_RINKEVI%8CIUS_2020_sprendimas.pdf.

14 Mantas Mikalopas, Lauras Naglis, „Valstybė privalo atlyginti bylinėjimosi išlaidas nuginčijus nuobaudą“, *15min*, <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/nuomones/mantas-mikalopas-lauras-naglis-valstybe-privalo-atlyginti-bylinejimosi-islaidas-nugincijus-nuobauda-18-1323556?copied>.

nagrinėjimo laukianti byla, savo faktinėmis aplinkybėmis dar panašesnė į išspręstąjį Konstitucinio Teismo, nei aptartoji *Černius ir Rinkevičius prieš Lietuvą*. Lietuvai perduotoje byloje *Jakutavičius prieš Lietuvą* pareiškėjas administraciniuose teismuose sėkmingai nuginčijo jam surašytą administracinio teisės pažeidimo protokolą dėl tariamo kelių eismo taisyklių pažeidimo vairuojant automobilį neblaiviam, tačiau teismai netenkino pareiškėjo reikalavimo atlyginti patirtas išlaidas advokatui, motyvuodami tuo, kad šiuo atveju policijos pareigūnai tinkamai vykdė savo funkcijas ir jų veiksmai nebuvo neteisėti, o tai yra būtina sąlyga valstybės civilinei atsakomybei atsirasti ir padarytai žalai atlyginti.¹⁵ Akivaizdu, kad tokių situacijų, kai EŽTT pasiekia prašymai patikrinti, ar tokiu teisiniu reguliavimu nėra pažeidžiama Konvencijos 6 straipsnio garantuojama teisė kreiptis į teismą, galėjo būti ir daugiau. Taip pat akivaizdu, kad EŽTT sprendimai būtų buvę analogiški – įpareigojantys valstybę ne tik atlyginti asmenų tokiose bylose patirtas išlaidas advokatui, bet ir sumokėti nemažą neturtinės žalos atlyginimą. Tačiau šiandien jau aišku, kad Konstitucinio Teismo 2021 m. kovo 19 d. nutarimas neabejotinai užkirto kelią tokioms peticijoms EŽTT ir veiksmingai išsprendė šią problemą.

Dabar tik nuo įstatymų leidėjo valios priklauso, kada Konstitucinio Teismo verdiktas bus įgyvendintas pakeičiant prieštaraujančiu Konstitucijai pripažintą teisinį reguliavimą. Seime jau įregistruotas BPK 106 straipsnio pakeitimo projektas¹⁶, kuriuo BPK 106 straipsnį siūloma papildyti 3 dalimi, nustatančia, jog tais atvejais, kai asmuo išteisinamas, jo patirtos būtinos ir pagrįstos išlaidos advokato, kuris dalyvavo byloje kaip šio asmens gynėjas, paslaugoms apmokėti, atsižvelgiant į bylos aplinkybes, atlyginamos iš valstybės lėšų teisės aktų nustatyta tvarka¹⁷. Projekte numatoma, kad toks prašymas dėl išlaidų priteisimo ir jų dydį patvirtinantys įrodymai turi būti pateikti iki įrodymų tyrimo teisme pabaigos. Siūloma, kad pakeistas BPK teisinis reguliavimas įsigaliotų jau 2022 m. sausio 1 d. Atitinkamai tai reiškia, kad nuo tos datos *mutatis mutandis* remiantis pakeistomis BPK nuostatomis tokiu pačiu būdu būtų sprendžiamas advokato išlaidų administracinių nusižengimų bylose atlyginimas. Tačiau net ir iki tol, kol atitinkamas teisinis reguliavimas nėra pakeistas, asmenys, patyrę tokių išlaidų, gali reikalauti teismo jas atlyginti, tiesiogiai remdamiesi Konstitucija ir Konstitucinio Teismo nutarimu. Tai būtų ne pirmas kartas, kai, įstatymų leidėjui nesuskubus įgyvendinti Konstitucinio Teismo nutarimo, teismai *ad hoc* imasi pildyti teisinio reguliavimo spragas.¹⁸

Taigi Konstitucinio Teismo 2021 m. kovo 19 d. nutarimo inicijuoti pokyčiai neabejotinai reikšmingi net keletu aspektu – ir tuo, kad juo apgintos didelės dalies žmonių, patyrusių išlaidas advokatams bylose, kuriose nenustatytas teisės pažeidimas, teisė turėti advokatą ir gauti bylinėjimosi išlaidų atlyginimą, ir tuo, jog potencialiai sumažės kreipimusi į EŽTT, taip išvengiant papildomų išlaidų iš valstybės biudžeto.

15 EŽTT pateikta peticija Nr. 42180/19 *Jakutavičius prieš Lietuvą*, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-203660>.

16 2021 m. spalio 25 d. registruotas Baudžiamojo proceso kodekso 106 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIVP-1002, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/9dbb2200355211ec99bbc1b08701c7f8?positionInSearchResults=1&searchModelUUID=1ebf26b9-6d24-4f65-a3a4-6f6e1c5e82ec>.

17 Pažymėtina, kad įstatymų leidėjui atitinkamai pakeitus BPK nustatytą teisinį reguliavimą taip, kad juo būtų nustatytas pagrįstų ir protingų išlaidų advokatui atlyginimas taip, kad tas teisinis reguliavimas atitiktų Konstituciją, Konstitucijai neprieštaraus ir dabar galiojančio ANK nuostatos, kuriose reguliuojant išlaidų advokatui atlyginimą įtvirtinta blanketinė nuostata, nukreipianti į atitinkamas BPK nuostatas.

18 Pavyzdžiui, įstatymų leidėjui nepriėmus naujo Referendumo konstitucinio įstatymo po to, kai Konstitucinis Teismas 2020 m. liepos 30 d. nutarimu pripažino visą galiojančią Referendumo įstatymą prieštaraujančiu Konstitucijai, savo konstitucinę teisę inicijuoti referendumą įgyvendinti norėję asmenys tai pasiekė tik teismo sprendimu. Žr. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo išplėstinės teisėjų kolegijos 2021 m. spalio 20 d. nutartis administracinėje byloje Nr. R-14-1062/2021, <https://www.infolex.lt/tp/2032080>.

Išvados

1. Konstitucinė teisė kreiptis į teismą ir teisė į veiksmingą teisminę gynybą suponuoja įstatymų leidėjo pareigą numatyti būtinų ir pagrįstų asmens patirtų išlaidų advokatui atlyginimą bylose, kuriose kita šalis yra valstybė ar jos institucijos, tais atvejais, kai byla prieš asmenį buvo nutraukta šiam nepadarius veikų, kurios jam buvo inkriminuojamos, net ir tada, kai valstybės pareigūnai, vykdydami savo funkcijas, veikė teisėtai ir laikydamiesi teisės aktų reikalavimų.
2. Teismas, pagal Konstituciją vykdamas teisingumą ir privalantis teisingai ir objektyviai išnagrinėti bylą bei priimti motyvuotą ir pagrįstą sprendimą, be kita ko, ir dėl bylinėjimosi išlaidų paskirstymo, neprivalo nuspręsti ir priteisti visų asmens patirtų išlaidų advokatui atlyginimo, jei, teismo nuomone, tos išlaidos neatitinka pagrįstumo ir būtinumo kriterijų. Taip užkertamas kelias iš valstybės biudžeto prisiteisti nepagrįstai dideles pinigų sumas asmenims, kuriems pradėta baudžiamoji ar administracinio nusižengimo byla buvo nutraukta, nenustačius atitinkamo teisės pažeidimo sudėties. Taigi nėra pagrindo teigti, kad tokiu Konstitucinio Teismo išaiškinimu civiliniame procese galiojantis „pralaimėjęs moka“ principas buvo perkeltas į administracinį ir baudžiamąjį procesus.
3. Konstituciniam Teismui išsprendus bylos išlaidų atlyginimo klausimą ir konstatavus, kad tokios išlaidos tam tikra apimtimi privalo būti atlygintos, bus išvengta būsimų kreipimųsi į EŽTT, pagal kuriuos pradėjus bylas Lietuva būtų ir dar kartą pripažinta pažeidusi Konvenciją. Taigi individualaus konstitucinio skundo institutas neabejotinai laikytinas veiksminga žmogaus teisių ir laisvių gynimo priemone nacionaliniu lygmeniu, padedanti sumažinti peticijų tarptautinėms institucijoms skaičių ir išvengti tarptautinio bylinėjimosi.

Price of Constitutional Right of Access to Court in Administrative Offenses and Criminal Cases

Mykolas Romeris University
Law School Institute of Public Law
Dr. Jolita Miliuvienė
E-mail: jolita.miliuviene@mruni.eu

Summary. *Both administrative offenses' and criminal procedure legal regulation did not provide for the possibility to reimburse the lawyer's fees for a person who has not committed a violation of law and his case was terminated, e. g. in cases where the person concerned succeeded to prove his innocence. Thus, the person who applied to a court for the protection of his violated rights could find himself/herself in a worse situation because he/she used the assistance of a lawyer to defend his/her violated rights, as the lawyer's fees incurred by him/her could be higher than the consequences of an administrative offence ruling (such as the amount of an administrative penalty), compared to the situation where he/she would have been if he/she had not defended his/her violated rights. The aforementioned legal regulation was recognised as contradictory to the Constitution by Constitutional Court's Ruling of 19 March 2021. Constitutional principle of the access to court and the right to the effective judicial protection presuppose the obligation for the legislator to establish such a legal regulation under which the right of a person to defend his/her rights in a court, inter alia, through legal assistance provided by a lawyer, would be exercised in reality and effectively. This means that*

it should be provided by law that the necessary and reasonable expenses incurred in the exercise of this right of a person that is not subject to legal responsibility, as it has not been established that he/she has committed a violation of law, would be reimbursed. Such a constitutional decision will likely prevent the new petitions before the European Court of Human Rights that in one of recent cases has already recognised the violation of Article 6 of the European Convention of Human Rights and has accepted for consideration another case that is very similar to the one, examined by the Constitutional Court of the Republic of Lithuania.

Keywords: *right to court, right to have a lawyer, reimbursement of the cost of representation, Constitutional Court, individual constitutional complaint, European Court of Human Rights.*